

KANT, IMMANUEL

**Valda stycken, til uplysning i den Kantiska
philosophien. Stockholm, tryckt hos And.
Jac. Nordström 1798.**

Stockholm
1798

EOD – Miljoner böcker bara en knapptryckning bort. I mer än 10 europeiska länder!

Tack för att du väljer EOD!

Europeiska bibliotek har miljontals böcker från 1400-till 1900-talet i sina samlingar. Alla dessa böcker går nu att få som e-böcker – de är bara ett musklick bort. Sök i katalogen från något av biblioteken i eBooks on Demand- nätverket (EOD) och beställ boken som e-bok – tillgängligt från hela världen, 24 timmar per dag och 7 dagar i veckan. Boken digitaliseras och blir tillgänglig för dig som e-bok.

EOD bokens fördelar!

- Få samma utseende och känsla som med originalet!
- Använd ditt standardprogram för att läsa boken på skärmen, zooma och navigera genom boken.
- Skriv ut enstaka sidor eller hela boken.
- *Sök:* Använd fulltextsökning för enskilda fraser.
- *Klipp & klistra:* Kopiera bilder och delar av texten till andra applikationer (t.ex. ordbehandlingsprogram).

Villkor för användning

Genom att använda EOD-tjänsten accepterar du de villkor som ställs av biblioteket som äger den aktuella boken.

- Villkoren på svenska: <http://books2ebooks.eu/odm/html/nls/sv/agb.html>

Fler e-böcker

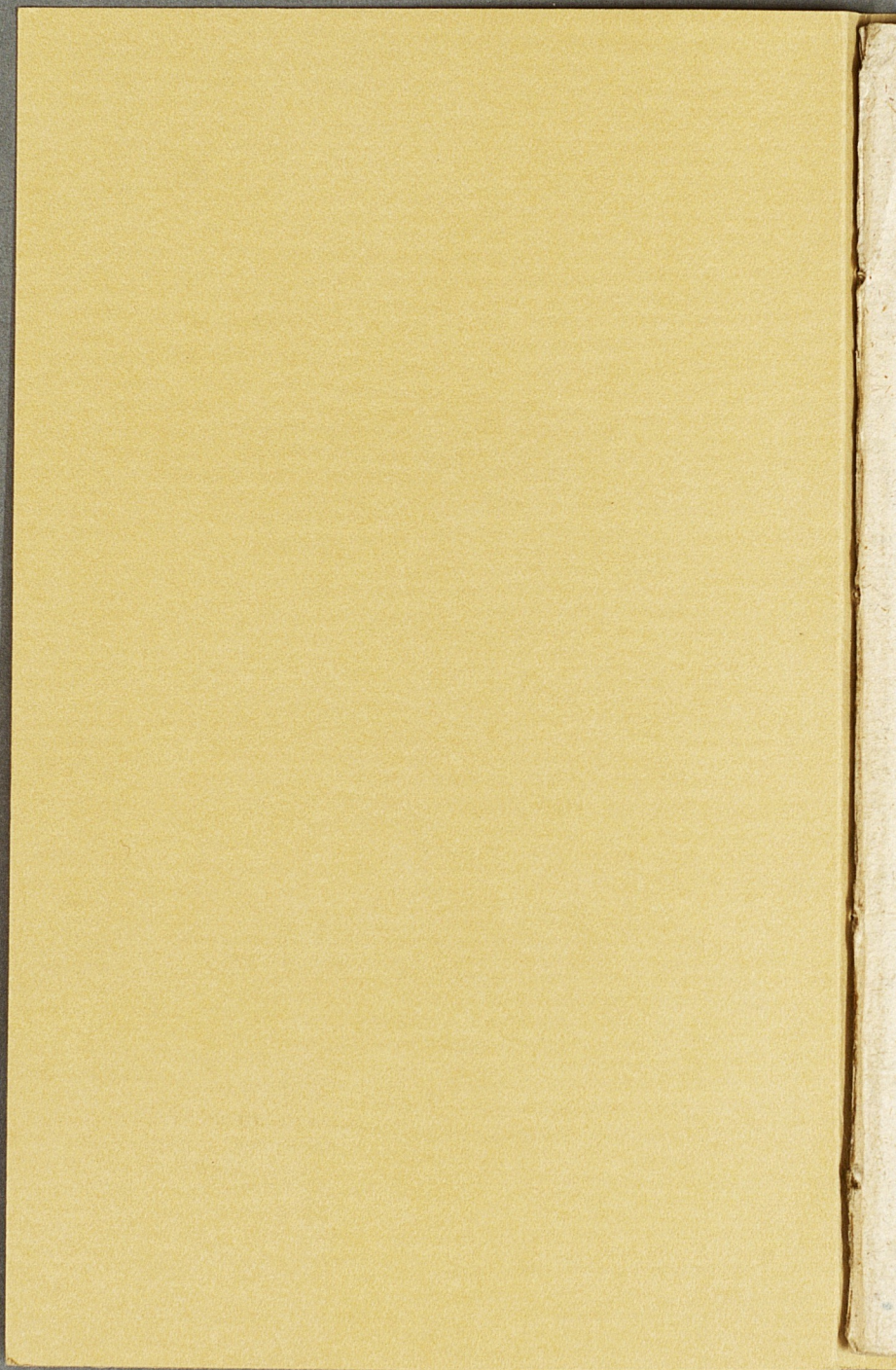
Redan nu erbjuder 30 bibliotek från 12 europeiska länder denna service.

Mer information finns tillgängliga via <http://books2ebooks.eu> alla boken.

- <http://search.books2ebooks.eu/>

Stycken

Sv. saml.
Filos.
(Br.)
1798
1700-1827

Valda Stycken,

Philos.

(P. N.)

1798

1700-1829

Til

U p l y s n i n g

Den KANTISKA PHILOSOPHIEN.

*Displicet inspiens novitas, et stulta vetustas:
seu vetus est. verum diligo, sive novum.*

RYDELIUS.

STOCKHOLM,

Tryckt hos AND. JAC. NORDSTRÖM 1798.

Företal.

Professor KANT har i Sverige rönt samma öde, som i Tysskland — af några förgudad, af andra fördömd. Bägge Partierna förråda ej föllan sin okunnighet och intolerance; och det är svårt at säga, antingen KANT vunnit mera genom sina fiender, eller genom sina vänner. Det är åtminstone visst, at man måste känna en stor Man, innan man kan bedöma dess värde. Nu, sedan en BOËTHIUS, en FREMLING och LEOPOLDT genom sina exempel visat, hur man bör vederlägga eller försvara en Man af KANTS skarplinnighet och lärdom, torde sinnet vara mera öpet och beqvämt til opartiska underföknigar. Men — många hafva hvarken tid eller tålmod at genomläsa KANTS vidlyftiga och hårdlästa Verk. För dessa i synnerhet utgifvas följande stycken. Vinnes härigenom det åsyftade ändamålet, uplysning och nytta, anser man det för den yppersta belöning.

Innehåll:

Underfökning öfver Philosophiens Begrep om de philosophiska Systemernas olika värde.
Kort utdrag af Kants Kritik af det rena Förnuftet, jämte Förklaring, af de vigtigaste deri förekommande Konstord.
Utkast til Kants litteraire Lefnad.
Utdrag af et Bref från Hr F__g til Hr B__k, rörande Kantiska Philosophien.

Uunderfökning.
om
Philosophiens Begrep
och
De Philosophiska Systemernas
olika värde.

öfversättning.

Uunderfökningen om Philosophiens egentliga Begrep och Föremål, har under flere tusende år sysselsatt verdens störste Vise, och likväl är det ännu icke fullkomligt utredt. Nästan i hvarenda filosofisk Lärobok finner man en olika förklaring på det ordet Philosophie. Denna anmärkning kunde snart leda på den tankan, at Philosophie öfver hufvud icke hörer til menckliga kunskapens fält, utan at den snarare bör anses för et tankefoster af speculativa hjernor. Långt ifrån at underkrifva et så djerft och förhaftadt omdöme, äfvenfom at genom nya definitioner intrasla och förmörka det, som i sig sjelft är klart och tydeligt, vill jag här endast föka vifa, hvaruti de mångfaldiga förklaringar öfver denna vetenskap öfverensstämma eller åtskiljas, för at därigenom, så mycket möjeligt är, förebygga all vidare mistydning.

Alla äldre och nyare Tänkare komma däruti öfverens, at Philosophie är en förnufts öfning, anställt på förekommande ämnen, de må angå Phœnomener eller öfverfinliga Ting, facta eller abstractioner, qualiteter eller quantiteter. *Aristoteles* och *Plato*, *Zeno* och *Epicurus*, *Cartesius* och *Baco*, *Locke* och *Leibnitz*, *Wolf* och *Crusius*, *Hume* och *Kant*, så stridiga begrep de annars hafva finsemellan, förena sig likväl i denna punkt. *Plato* anlag Philosophien för en vetenskap om de ting och sanningar, som grunda sig i förnuftets natur a). Från denna förklaring synes *Aristoteles*, forntidens förste systematiska Philosoph, mera til orden än faken afvika, då han säger den vara: En vetenskap, som innehåller några orsaker och grunder til tingen b). I en trångare bemärkelse inskränker han den til de första och yttersta grunderna af all mänsklig kunskap c). Detta är ock öfverensstämmande med Förnuftets natur. Det är det allena, som skapar sig allmänna begrep d), genom hvilka man kan inse tingens ordning och sammanhang, for-

a) ἐπιστήμη των νοητων και ὄντων ὄντων. Se Phædon Cap. X. de Republica p. 121. Bipont.

b) ἐπιστήμη περι τινος αἰτίας και ἀρχας. Se Aristotelis Metaphys. Lib. I. Cap. 1.—2.

c) ἐπιστήμη των ἐξ ἀρχης αἰτιων.

d) Tout idée generale est purement intellectuelle. Rousseau.

forskar efter högre, under hvilka de förra höra såsom species til et genus, och upstiger til de högsta, utom hvilka man icke längre kan gå, och som således blifva grunden för all mänsklig forskning. Den vetenskap, som innefattar dessa högsta begrep eller de första grunderna til tingen, var det alltså, som *Aristoteles* i ordets inskränkta förstånd kallade σοφία. Sceptici hafva väl federmånga fökt skaka grunderna för detta filosofiska system; men dock alltid, emot sin vilja, underhållit och befordrat förnuftsens forskande framsteg. Säkert funno de sednare tiders *Stoici* sig härigenom föranlätne, at förklara Philosophien endast för et sträfvande efter en riktig förnufts kunskap (appetitionem rectæ rationis e). Alla Medeltidens Tänkare (och de voro ej talrike) hafva i sina förklaringar följt Grækelands äldre Vise. En efter första utfeendet ny, och från de förutgående förklaringar afvikande *Definition* framställte *Wolf* i sin 1709 utgifna *Aërometrie*. Han kallar där Philosophien *en vetenskap om möjliga ting, så vida de äro möjliga*. En betydande vink, at Philosophien måste pröfva alla ting efter deras grundbegrep, d. ä, efter deras *möjlighet och tänkbarhet*. Likväl anser man denna definition för ofullkomlig: emedan efter densamma, hvarken *Mathematiken* eller *Historien* skiljas från

A 3

Phi.

e) Sc Seneca Ep. 89.

Philosophien. I anledning här af fökte äfven de påföljande Philosophiens Lärare, anförde af den skarpfinnige Alex. Gottl. Baumgarten, at upfylla denna brist. Denne sistnämde tog Philosophie för en vetenskap om tingens *egenskaper, kvaliteter* (uteslutande deras *quantitet*) *hvilken i och för sig sjelf kunde begripas*, och många nyare tänkare hafva följt honom i denna förklaring. Hume ville slutligen, at Philosophie blott skulle anses för en *vetenskap om den mänskliga naturen*. Hans sceptiska bemödande gick emedlertid därpå ut, at upmuntra förnuftet til en noga pröfning af de Philosophiske Satsernas sanning eller falskhet. Den djupfinnige Kant söker väl i sin *Critik af det rena förnuftet*, at bringa Philosophien til en *Systematisk-philosophisk Förnufts kunskap, skild ifrån Matematiken*; Men hans förklaring afviker blott därutinnan från Hume's, at den i oändlighet utvidgar gränsen för den Philosophiska forskningen, då Hume däremot inskränker den til den mänskliga Naturen. Både Dogmatici och Sceptici, komma likväl däruti öfverens, at Philosophie innehåller en förnufts öfning. Men det är i synnerhet öfver föremålet för denna förnufts öfning, som man hyser så stridiga tankesätt, och deraf upkomma de mångfaldiga förklaringar öfver Philosophiens begrep.

Än innefattade man all möjelig kunskap under denna vetenskap, än skilde man den från *Phyfsken*, än från *Mathematiken*, och nu från bägge tillika. En annan tid tvang man den, at endast lyffelfätta sig med öfverfinliga föremål. Sålunda drog t. ex. *B. Eberhard* icke i betänkande, at i sin *Afhandling öfver Philosophiens begrep*, Berlin 1778 sid. 23, förklara den för en vetenskap om *nödvändiga öfverfinliga sanningar*. Oagtadt denna stridighet, stämde dock alla *Dogmatici* ånyo däruti öfverens, at *Philosophien* sträfvade efter allmänt giltiga förnufts Sanningar, och at desS Satser icke blott borde vara begripeliga för några få, utan för alla med förnuft begåfvade varelser. Denna fordran grundar sig icke blott på *Platos* definition; äfven många äldre och nyare *Philosofher* hafva påyrkat densamma i sina förklaringar. *Crusius* kallade, i denna affigt, *Philosophien* en vetenskap om de förnufts-sanningar, hvars föremål beständigt vara, och åtskillige äldre *Tänkare* hafva tagit den för et *Inbegrep af allmänna och nödvändiga sanningar*.

Men äfven genom detta kännemärke af *allmän giltighet* och *nödvändighet* var, efter andra *Philosofhers* tanka, *Philosophien* icke nog tydeligen skild ifrån de öfriga mänskliga kunskaperna. Ty aldenstund äfven *Mathematiken* och *Natur-Läran* innehålla allmänt giltiga och nödvändiga förnufts-

nufts-sanningar; så kunna de, i ordets allmänna bemärkelse, ingalunda uteslutas från Philosophien. Likväl hade man börjat at handtera dem såsom färskilde vetenskaper. Man bemödade sig därför, såsom ofvanföre et exempel är anfördt, at genom et eget kännemärke skilja Philosophien ifrån Mathematiken. Aristoteles yttrade i sin Metaphysiks 11:te Bok. 4:de Cap., at Philosophien väl hade nödigt, at i sin vetenskap utforska allmänna Grundsatser, men icke Matematikens enskilda Läro-satser. Baumgarten gick ännu vidare, och uteflöt, genom sin förklaring, all underfökning om Tingens quantitet ifrån Philosophien; och fastän han i sin Methaphysik betraktade *storheten* såsom en synnerlig tingens egenkap, så inlät han sig dock icke i en närmare utveckling af de i den rena Mathematiken förekommande Grundsatser. Äfven har Kant i sin förklaring öfver Philosophien genom nya kännemärken visat och stadfäst åtskilnaden mellan det filosofiska och matematiska studium f). Han tager det förra för en Förnuft-kunskap genom begrep (cognitio discursiva), och det sednare för en förnuft-kunskap genom begrepens construction (cognitio constructiva); emedan Philosophen söker förklara enkla satser genom allmänna begrep och sannin-

f) Se Kants Kritik der Rein. Vernunft, 3:te Auflage sid, 865.

gar, då en Mathematicus däremot framställer fanningen af allmänna fatser genom enkla tekn och bilder. Detta oagadt har *Reinhold*, Kants värdige Efterföljare, anført den rena Mathematiken såsom en väsendtelig del af den formella theoretiska Philosophien g). Det synes altfå, som underfökningen om Philosophiens uteslutande föremål, äfven genom de nyaste Kritiske Philosophers bemödande, ännu icke skulle vara fullbordad. Imedlertid är jag öfvertygad, at dessa stridiga Tankefatt lätteligen skulle kunna förenas, om man ville göra en åtskillnad mellan det, som Philosophien efter förnuftsbegrep borde vara, och hvad hon hitintills verkligen har varit; hvilket man närmare vill förklara längre fram.

Men det gifves ännu flera orsaker til den stridighet, som herrskar bland Philosopherna, då de vilja bestämma Philosophiens begrep. Dessa angå Kunskapens *ursprung*, *ändamål* och *bruk*. Då äfven dessa af några uptagas såsom kännemärken i utvecklingen af Philosophiens Begrep, och man ännu icke kan komma öfverens om kunskapens ursprung, men *ändamålet* och *bruket* måste rätta sig efter de i denna vetenskap bearbetade föremål; så upkomma häraf naturligtvis stridiga förklaringar öf-

A 5 ver

g) Reinholds Beiträge zur Berichtigung bisheriger nufsverständnisse der Philosophie, Des 1:sten Bandes 1:ste Abtheil.

ver meranämde Begrep. Äfven den nya Kantiska Philosophien lemnar härpå et märkeligt exempel. Herr *Kant* hade i sin *Kritik af det rena Förnuftet*, 3:dje Uplagan sid. 867, därigenom bestämt Philosophiens högsta ändamål, at i den samma alla kunskaper måste hafva affeende på Menskliga Förståndets väsendteliga ändamål (Människjans hela bestämmelse). Denna bemärkelse trodde några af Kants Lärjungar, at de i utvecklingen af Philosophiens Begrep borde uptaga såsom et färdeles kännemärke; och derföre finne vi äfven ibland de nyare kritiske Philosopher stridiga förklaringar öfver den af dem utarbetade vetenskap. Herr Reinhold hade tillika i den ofvannämde Afhandlingen bemödat sig at utforska den enda rigtiga källan til all filosofisk kunskap; och äfven des utnämnelse borde, efter hans tanka, icke utflutas i en fullständig definition på Philosophie. Han visade, at, om Philosophien öfver hufvud kan göra anspråk på oföränderlighet, fanning och visshet i sina kunskaper, böra de endast fokas i de ursprungliga formerna och Lagarna för vår Föreställningsförmåga. Phänomenerna omväxla, all mänsklig kunskap är underkastad förändringar; men de vilkor, under hvilka föreställningar endast äro möjliga, förblifva alltid de samma. Det var därföre, som Reinhold förklarade Philosophien *för en*
veten-

vetenskap om det, som bestämmes genom blotta föreställningsförmögan. Heydenreich sökte utvidga denna definition dymedelt, at han i förklaringen tillika uptog det af Kant upgifna philosophiens högsta ändamål, och utgaf den för en vetenskap om mänskliga Naturen, så vida dess förmögenheter bestämmas genom en ursprungelig och i medvetandet liggande Lagstiftning, och så vida dessa förmögenheter's verksamhet och ändamål med nödvändighet fattas genom detta medvetande af deras ursprungeliga Lagstiftning h). Man har det mot denna förklaring, at hvarken Mathematiken eller Psychologien genom den samma skiljas från Philosophien. Vigtigare inkast torde kunna göras mot den otydlighet och mörkhet, som dess vidlyftighet medförer. Men min affigt var här endast at visa, det bestämmelsen af kunskapens ursprung och Philosophiens ändamål har åstadkommit mångfaldiga förklaringar öfver denna vetenskap.

Säkert skola mina Läsare, sedan de genomvandrat denna labyrinth af filosofiska förklaringar, åstunda veta, om man aldrig får vänta någon förening mellan Philosopherna i deras egen vetenskap. Vi våge hoppas denna förening, om det stora och ännu ofullkomnade Philosophiens System på det nogaste skiljes från en Anvisning til dess utförande, och hvarken
något

h) Se Heydenreichs encyclopedische Einleitung in das Studium der Philosophie, Leipz. 1793, sid. 39—48.

något visst uteslutande föremål, eller en ny kunskaps grund uptages i förklaringen af Philosophiens begrep, innan man fullkomligen är öfverens om bäggedera. Philosophien är, i afseende på des form och ändamål, tillräckeligt skild från alla andra vetenskaper, så at hvarken et nytt föremål eller en ny kunskaps-grund behöfver tänkas i des definition. Des form är grundsatsernas allmänna giltighet och nödvändighet; des väsendteliga ändamål alla kunskapernas relation och inflytande på människans hela bestämmeelse. Idealen af et fulländadt filosofiskt System vore altfå et inbegrep af människans allmänt giltiga Förnufts-kunskaper i afseende på des högsta bestämmeelse. Hvarken Matematiken eller Physiken borde uteslutas från denna ideal. Äfven den pragmatiskt utarbetade Historien måste utgöra et föremål för den samma. Men för at bestämme de matematiske kunskapernas fanning och giltighet, för at utforska Naturens Lagar, och göra Historien mera lärorik, därtill fordras en färskild anvisning til Philosophie, såsom *en vetenskap om Mänskliga Naturen, och alla mänskliga kunskapers grundfanningar.* I den måste så väl de ursprungeliga krafterna, som Människo-naturens högsta ändamål bestämmas, och alla möjliga Vetenskapers grundfanningar framställas. Ju allmänt giltigare och oföränderligare denna Anvis-

nin-

ningens grundsatser äro, ju mera des kuns-
 skaper utvidgas, med desto större steg nal-
 kas vi fullkomligheten af vårt stora phi-
 losofiska System. Men — så länge den-
 na Anvisning til Philosophie, såsom hit-
 tils ofta har skedd, förblandas med det o-
 fullkomnade Systemet, så länge kunne vi
 ej heller vänta en fullkomlig öfverensfäm-
 melse i begrepet härom. Imedlertid må-
 ste man nöja sig med at handtera hvar och
 en disciplin såsom en särskild vetenskap,
 och taga Philosophien i sig sjelf för *et sy-
 stematiskt Inbegrep af alla förnufts-kunskaper.*
 Så länge man ännu samlar Materialierna til
 en byggnad, kan väl det helas samman-
 fättning vara et föremål för *Afsigten*, men
 ej et särskildt göromål. Hvar och en föl-
 jer den honom föreskrifna Lagen, och ut-
 arbetar redligt sit anförtrodda verk, tils
 det sluteligen, i förening med det öfriga,
 blir skickeligt at ingå i det fullständiga
Hela. Så äfven med Philosopherna. Om
 nu den ena vil definiera sina materialier,
 den andra sin ofullkomnade byggnad; så
 kan Philosophernas disharmonic omöjeligen
 gifva oss et bestämt begrep om deras ve-
 tenskap, så länge de icke anse för nödigt
 at skilja inbegrepet af den genom förnufts
 öfning vundna kunskapen från Anvisnin-
 gen til förnufts öfning.

Den andra frågan, som möter hvar
 och en som kastar en forskande blick på
 det

det filosofiska studium, och som förtjenar at nogare skärskådas, angår *den åtskillnad och det företräde, som det ena filosofiska Systemet kan hafva framför det andra?* I vår tid, då en så häftig rangstrid herrskar bland Philosopherna, hvilken fråga är mera naturlig, än den: *Huru kan man afgöra det ena filosofiska Systemets företräde framför det andra?*

Då alla hittills upstaplade Systemer blott kunna anses såsom en förnuftsöfning öfver framställda föremål; så måste man vid pröfningen däraf göra afseende på tvänne ting i synnerhet: först det *sätt*, hvarpå denna förnufts öfning anfälles, och för det *andra, de föremål*, hvarmed den sysselfätter sig. Vi vilje kalla det första Philosophiens *form*, och det andra Philosophiens *materia*. Hvad formen af et filosofiskt System beträffar, så är, utom ordning, tydlighet och bestämbarhet i föreställningen, Grundsatsernas allmänna giltighet och användbarhet af nöden; äfven som des materia, då Philosophie öfver hufvud skall äga inflytelse på Menniskans hela bestämelse, måste upväcka allmänt interesse. Anställe vi nu härefter en pröfning öfver Philosophiens åtskilliga Systemer, så läre vi finna dem bristfällige nu i et, nu i et annat afseende. Grekelands *Sophister*, äfven som Medeltidens *Scholastici*, hade i forskningen af förnuftets regler och dialectiska

Satser

Satfer, gjort tämeligen stora framsteg; men dels bestämde de icke nog tydeligen mänskliga förståndets lagar och gränfor, dels gjorde de i valet af tankans föremål icke tillräckelig skilnad mellan det *likgiltiga* och *vigtiga*, det *nyttiga* och *onyttiga*; de gjorde mekaniska förklaringar, indelningar och slutsatser, använde dem utan urskillning och affeendc på föremålets vikt och värde; fökte, på sanningens och mensklighetens bekostnad, endast at lysa med sit förstånd, skapade ord utan begrep, och bemödade sig at förvillan och misleda de enfaldiga genom spitsfundiga frågor och falska slutsatser. Cartesius, en man af et skapande snille och en varm inbillningsgåfva, återförde menskliga förståndet på sådana föremål, hvilka närmare röra människans väfenteliga interesse. Han lärde sina samtida *at tvifla*; och detta var både nödvändigt och nyttigt på en tid, då man såg alting genom sina föregångares ögon, och aldrig vågade tänka utom skrifven bokstaf. För at upföra en ny säkrare byggnad fordrades, at man först vände upmärksamheten på de gångbara Systemernas svaghet, och förfökte en ny pröfning. Men i stället för de gamlas dels skakade, dels nederrifna Systemer, kunde Cartesius blott gifva en vink til et nytt, blott utkastat skarpsinniga hypotheser öfver Naturens verkningar, hvilka gåfvo andra Philosopher

pher anledning til djupare efterforskningar. Cartesius var den förste, som förenade den Mathematiska Analysen med Geometrien, använde den rena Matematikens lärofatser på Phyfiken, och lemnade Människan härigenom nyckeln til Naturens inre helgedom. Efter den af honom utstakade Regel anflätte *Pascal* med sin Barometre den första bergmätning. Hans Lära om det stora Verldssystemets rörelse vittnar om et skarpfinnigt och driftigt snille. Genom sin hypotese om de ætheriska virflarna, förmedelst hvilka han förklarade ordsaken til tyngden, gaf han *Huygens*, *Bilfinger* och *Wolf* anledning at vidare utforska denna Theorie, äfven som *Kant* utfört den, och à priori förklarar alla kroppars attractions och repulsions krafter såsom ordsaken til tyngden. Genom sina elastiska och öfveralt i rymden utspridda ljuskulor, förde han *Euler* på sin Theorie om ljuset. I Philosophien införde han en säkrare method genom sin logiska Analyse, ja, han var den första, som, efter flere hundra år, fördrade allmän giltighet och nödvändighet af riktigt philosophiska Satser. Och fastän han icke kunde förklara nödvändiga begrep och grundfatfers ursprung anorlunda, än dymedelst at han tog dem för *medfödda*, så gaf han likväl härigenom menckliga förståndet anledning, at nogare undersöka denna vigtiga fråga.

Locke.

Locke afvek från den af Cartesius utstakade banan. Han utgaf erfarenheten för källan och grunden til alla föreställningar, och befinnade icke, at erfarenheten väl lærer oss, huru et ting har varit i dag och i går, men icke at det måste få vara för alltid, och at det icke annorlunda kan ske. Och en sådan nödvändig och ofvikelig kunskap var likväl det, hvarest Philosopherna gemensamt sträfvat. Likväl hade Lockes System det företräde framför Cartesii, at en närmare bestämmeelse af mänskliga kunskaps förmågans gränser därigenom grundlades. Man anmärkte nu, at all kunskap är gränsad genom erfarenheten, och at öfverfinliga begrep endast genom erfarenheten kunna vinna innehåll och användbarhet. Dessutom visade Locke, at man icke alltid borde hysa misstroende til finnenas vitnesbörd. Han upfann därför den viktiga skillnaden mellan kroppars egenskaper af första och andra ordningen (*qualitates primarias et secundarias*). Til de förra räknade han *figur, materia, utsträckning* och *rörelse*. Dessa egenskaper höra kropparna väsendteligen til, och anfågos därför, såsom nödvändiga kännemärken på de samma. Til det andra slaget räknade han *färg, lukt, smak* och andra sådana tillfälliga egenskaper i).

B

oak-

i) S. Lockii Lib. 2 de intell. Humano p. 136-144.

Oaktadt denna skarpfinniga distinction blef dock ordfaken til det nödvändiga i vissa föreställningar, äfven som det tillfälliga i andra, oafgjord. Leibniz's vidt omfattande Snille fvängde sig därföre å nyo up på den af Cartefius och Malebranche öppnade banan, och försvarade mot Locke de medfödda ideerna, hvilkas verklighet han därigenom fökte göra sannolikare, at han förklarade dem för dunkla, innan de genom erfarenheten upväcktes ur det slumrande medvetandet. Så väl de filosofiska och mathematiska vetenskaperna, som äfven det allmänna människjoförståndets practiska omdömen förledde honom hertil. Och fastän han i sina djupfinniga forskningar hvarken kunde undvika alla irrgångar, eller upträcka sanningens enda rätta väg; så använde han dock sina filosofiska öfningar på de ädlaste föremål och de nyttigaste ämnen. *Logiken* har at tacka honom för en närmare distinction mellan *klara* och *tydeliga* begrep; *Ontologien* för upfinningen af Principium sufficientis Rationis; *Den naturliga Religion* för fundare tankar om ursprunget til det onda i verlden; *Jus Naturæ* och *Moraln* för riktigare begrep om rätt och pligt; *Mathematiken* för sin differential- och Integral-calcul, och *Natur-Läran* för flere sänrika hypoteser.

Detta

Detta är Leibniz's förtjenst i Philo-
 sophien, och den är fannerligen icke liten.
 Men då Philosophiens högsta värde beror
 på dess form, och Inhillningsgåfvan, utan
 den nogaste utveckling af mänskliga före-
 ställnings-förmågans ursprungeliga Lagar
 och Grundsatser, icke fällan vill förblanda
 sina phantasier med förnuftets rena och
 nödvändiga begrep; så var genom Leib-
 niz's System icke tillräckeligt förgt för den
 filosofiska forskningens visshet och fä-
 ra gång. Leibniz utgaf hela föreställnings-
 förmågan för sjelfverkande (*activ*); trodde,
 at *sinligheten* af sig sjelf skapade klara och
förståndet tydeliga begrep utan tilhjelp af
 yttre föremål. Hvar och en monad var
 sig sjelf tillräckelig, och behöfde ej någon
 verkan eller intryck utifrån, för at erhål-
 la och bilda sig föreställningar. Mot den-
 na hypothese uphof sig det allmänna män-
 niskjo-förståndet, et ofvikeligt vitne til det
 ursprungeliga medvetandet. I det samma
 var långt för detta afgjort, at mänskliga
 föreställnings-förmågan icke blott är *activ*,
 utan äfven *passiv* i afseende på yttre in-
 tryck. De två störste Philosopher i bör-
 jan af närvarande århundrade, Locke och
 Leibniz, antogo blott en enda hufvudkäl-
 la til mänskliga föreställningar. Locke på-
 stod, at kunskaps-förmågan endast hade *re-*
ceptivitet d. ä. skicklighet at emottaga yt-
 tre intryck; och liknade förståndet vid en

Tabula rasa, hvaruppå man kunde skrifva hvad carakterer man behagade. *Leibniz* däremot trodde, at få väl finligheten, som förståndet genom egen kraft framkallade de medfödda, ännu dunkla idéerna. De följande Philosopher, hvilka merendels voro *ecledici*, hämtade några fatser nu af detta, nu af et annat System, och blefvo sit ursprungliga medvetande trogne. Men gränsen för våra bägge förmögenheter (*Receptivitet och Spontanitet*, deras inbördes förhållande til hvarandra, hade man ännu icke fullkomligen bestämt. Förståndet, som utan inskränkning utöfvade sin sjelfverkande kraft, var därför i stånd, at af samma grundsatser bevisa världens evighet och början, försvara själens odödlighet och upväcka tvisvelsmål däremot; trodde sig af *Principium sufficientis rationis* kunna påstå nu viljans frihet, och nu alla mänskliga gerningsars nödvändighet. Detta alt voro fölgder af en ofulländad underfökning om föreställnings-förmågans grundkrafter och deras förhållande fins emellan. *Crusius*, ofta orättvist tadlad, såg den svaga grund, hvarpå mänskliga kunskapen hvilade, och önskade gifva den et fäkrare flöd. I denna affigt skapade han sin Grundsats af *Förståndets Natur*, och fätte den framför *Principium contradictionis* och *sufficientis rationis* k). Hvad som ej genom

k) Läs Mendelssohns tankar härom i hans *Untersu-*

genom dessa kunde afgöras, hörde, efter hans tanka, til *Förståndets Natur*. Denna Grundfats innefattade under sig tvänne andra, af hvilka han kallade den ena *der Sats des Nichtzuerbindenden*, och den andra *der Sats des Nichtzutrennenden*. Härigenom vann Förståndet en större färdighet, at fälla omdömen, sammanbinda och åtskillja begrep; fastän det icke altid kunde bevisa denna *förbindelse* och *åtskilljelse* af ofvannämde Grundfater. Detta var väl en betydande vink, at Leibniz's högsta grundfater icke altid voro tilräckelige: men mänskliga kunskaperna erhöilo härigenom icke större visshet. Människjoförståndets mörka och ännu outforskade Natur blef fastmer en hemlig tilflykts-ort för dem, hvilka ej förmådde uplyfta sig til högre fanningar, hvilkas principium cognoscendi ligger utom vår kunskapsförmåga, och som därföre genom ofvannämde grundfater ej kunna bevisas.

At uplösa den stora *Gåtan* af mänskliga kunskaps-förmågan, at noga uträkna det förhållande hvar och en förmögenhet har til den andra, at asmäta Fältet för mänskliga forskningen och skillja föreställningsgäfvans rena och ägta foster från alla främmande tilfater; detta stora *Verk* var

B 3

den

chung über die Deutlichkeit der Grundfätze der natürl. Theologie und der Moral. Dritte Betrachtung §. 3.

den skarpfinnige Kants mångåriga systemål och bemödande. Han fökte därigenom bevisa *nödvändiga* och *almäna* Begreps och Grundsatfers verklighet, at han bestämde de egenteliga kännemärken på kunskapens *form* och *materia*. Med den förfäta förstår han det lätt, hvarpå föreställningarna bringas til vårt medvetande, och med den senare innehållet af de samma. Emedan nu formen eller möjligheten af at hafva föreställningar, måste tänkas i hvar och en mänsklig kunskaps förmåga; så följer af sig sjelft, at de vilkor, under hvilka föreställningar allena äro möjliga, äfven måste finnas hos hvart och et föreställande subject. Just dessa möjlighets vilkor, at hafva föreställningar, var det som *Kant* kallade föreställnings förmågans *form*, och genom hvilkas närmare bestämmelse han tilika har visat verkligheten och omkretsen af allmänt giltiga och nödvändiga begrep och grundsatser. *Almänna* och *nödvändiga* kunskaper äro, efter alt förnuft, de, som hvart och et föreställande subject, utan undantag, äger. Men nu innesluta alla föreställande subjecter de vilkor i sig, under hvilka föreställningar endast äro möjliga. Därföre är nödigt, at alla kunskaps ägande varelses skola öfverensstämma i *formen* eller de ursprungeliga Lagarna och vilkoren, under hvilka föreställningar först blifva möjliga och tänkbara.

Vårt

Vårt medvetande framställer vidare förefällnings-förmågan under tvänne olika synpunkter; först såfom *sjelfverkande*, och för det andra såfom *passiv*. Det första är kände Leibniz, det andra Locke. Men bägge försvarade så sin ensidiga mening, at den ena delen af förefällnings förmågan likfom upflukades af den andra. Det allmänna människo-förståndet påstod, at bägge förmögenheterna (Spontaneitet och Receptivitet) äro förenade i medvetandet. *Kant* billigade detta påstående, och skilde bägge delarna noga från hvarandra. Villkoren för möjligheten, at emottaga intryck utifrån, satte han i den *rena sinligheten*, och villkoren för den *sjelfverkande* kraften i det rena förståndet och förnuftet.

Ingen af dessa bägge hufvud-förmögenheter är för sig sjelf, och utan den andra, i stånd, at frambringa någon kunskap. En hvar innehåller väl villkoren för möjligheten af vissa förefällningar, men dock icke förefällningarna sjelfva. Förståndet kan ej göra sig begrep, innan det fått ämne därtill af sinligheten; Sinligheten är ej i stånd at uphöja sina anskådningar til bestämde förefällningar, så framt ej förståndet kommer til hjelp. Bägge måste altfå verka gemensamt; och då denna gemensamma verksamhet uphöres, d. ä. då vi gå utom erfarenhetens fält, så är vår

kunskapsform utan materia, möjlighet utan verklighet, idéer utan användbarhet.

Men ej nog därmed, at Kant framstäl-
de mänskliga kunskapsförmågan från sina
färskilda fidor, och utlakade gränsen för
vår forskning; han upptäckte äfven det en-
da möjliga vilkor, under hvilket vår kun-
skapsförmågas subjectiva lagar kunna erhål-
la objectiv giltighet och användbarhet på
yttre föremål. Detta enda vilkor är, at
alla presenterade föremål icke få anses som
Ting i sig, utan endast som *Syner* d. ä. så-
som föremål, hvilkas föreställningsfätt är
grundadt i det tänkande Subjectet. Ur
samma grund bevises äfven den rena Ma-
thematikens objectiva användbarhet, hvil-
ken tilförene endast förutfattes. Då nem-
ligen alla yttre föremål äro underkastade
den rena Sinlighetens vilkor, och förme-
delst de samma intet föremål kan åskådas,
utan *Rums* och *Tids* begrep; så är tyde-
ligt, at de i Mathematiken förekommande
Rums och *Tids* bestämmelser måste äga an-
vändbarhet på yttre föremål.

Et kort Utdrag
af
Kants Kritik af det rene **Förnuftet**
Jämte Förklaring
Af de vigtigaste däri förekommande Konst-ord
efter
Kiefevetter och Schulze.

Alla vårt sinnes verkningar, alla förändringar, som föregå inom oss, grunda sig ytterst på tre hufvudförmögenheter, *veta*, *känna* (fühlen) och *vilja*, Hvar och en af dessa förmögenheter kunna criticeras, d. ä. man kan vetenskapeligt underföka, huru långt hvarderas verkningskrets sträcker sig, och efter hvilka lagar de förrätta sina functioner. Det gifves alltså en trefaldig *Critik*, nämligen öfver *Kunskapsförmågan*, *Känslan af lust och olust* och öfver *Begärförmågan*. Critiken öfver kunskapsförmågan kallar *Kant Kritik der Reinen Vernunft*, Critiken öfver känslan af lust och olust kallar han *Critik der Urtheilskraft*, och Critiken öfver Begärförmågan *Critik der praktischen Vernunft*. Vi skynde nu at upgifva ord-sakerna til dessa namn.

Mine Läfare veta, at hela vår kunskapsförmåga kan indelas i tvänne hufvudförmögenheter, jag menar förmågan at hafva *omedelbara* och *medelbara föreställningar*

(Sinlighet och Förstånd). Alla föreställningar, som finligheten lämnar oss, hafva et omedelbart förhållande til något föremål; äro altfå enkla föreställningar, hvilka blott passa för det eller det *objektet*, men ej för något annat. Jag ser en Cartesii bild hänga framför mig, jag har altfå en föreställning; men denna föreställning passar blott på Cartesii bild. Detta gäller äfven om de åskådningar, som Inbillnings-kraften lämnar oss (hvilken äfven hörer til finligheten). Min inbillningskraft reproducerar mig den afledne Konungens bild, jag har en föreställning; men mit medvetande, som därmed är förknippadt, säger mig, at denna föreställning icke innefattar mer än et enda föremål, nämligen den afledne Konungen. Alla föreställningar, hvilka innefatta flere föremål, äro altfå icke finlighetens, utan förståndets producter.

I Critiken öfver de tre hufvudförmögenheterna underfökes, bland annat, äfven de lagar, hvarefter dessa förmögenheter förrätta sina functioner. Lagar äro allmänna Reglor, altfå icke föreställningar om enkla föremål (individuer) d. ä. kunskapen om de samma hörer icke til *sinligheten*, utan endast til *förståndet*; följaktligen måste vi föka lagarna för de tre hufvud-förmögenheternas functioner i förståndet allena.

Men

Men *förstånd*, i en vidfräcktare bemärkelse, då vi fätte det emot *snilghet* eller förmågan, at hafva enkla föreställningar (åskådningar), uplöses i trenne förmögenheter, *Förstånd*, i en inskränkt betydelse, *Omdömeskraft* och *Förnuft*. *Förstånd* i denna mening blir då den finnes-förmågan, at framställa det enskilda (particuliera) i det allmänna (universella). Om vi t. ex. vid jämförelsen af föreställningarna *Cajus*, *Titus*, *Livius* etc., uteflute det som gör dem til enkla föreställningar, och inefatta det i en enda föreställning, som hörer dem gemensamt til, och altfå bilde ofs föreställningen *Människa*, så är denna föreställning et *begrep*, den angår icke blott et enda, utan flere föremål *Cajus*, *Titus* etc., och dessa enkla föreställningarna, *Cajus*, *Titus* etc. (det particuliera) framställas i begrepet *Människa* (det universella), emedan begrepet *Människa* är et gemensamt kännemärke på dem alla. Med *Omdömeskraft* förstå vi den finnes-förmågan, at subfumera det enskilda under det allmänna. Det enskilda *Cajus*, och det allmänna *Människa* är mig gifvit, jag säger nu: *Cajus är en människa*; så har jag subsumerat det enskilda under det allmänna och detta är *Omdömeskraftens* verk. *Förnuft* är den förmågan, at af det allmänna sluta til det enskilda. Pönera, jag gör den slutsatsen: *Alla människor äro d'liga*, *Cajus är en*
 män-

människja, Ergo är Cajus dödlig; så har jag af det allmänna omdömet, alla människor äro dödliga, skapat det enskilda, Cajus är dödlig, och detta är förnuftets verk.

En hvar af de tre ofvannämde Critiker har för ändamål, at vetenskapeligt bestämme, huru långt omkretsen af hvar och en finnes förmögenhet sträcker sig; Huruvida den kan fägas äga föremål, och hvilka de lagar äro, efter hvilka den förrettar sina functioner. Anställer man nu denna undersökning, så finner man, at *Förståndet* är lagstiftande för kunskapsförmågan, *Omdömeskraften* för känslan af lust och olust, och *Förnuftet* för begärförmågan. Man kan altfå i stället för Critiken öfver kunskapsförmågan sätta *Critiken af Förståndet*, i stället för Critiken öfver känslan af lust och olust *Critiken af Omdömeskraften* och i stället för Critiken öfver Begärförmågan *Critiken af Förnuftet*. Jämföre vi dessa namngifvelser med dem *Kant* utvalt för sinnets tre hufvudförmögenheter, så finne vi, at han kallat Critiken öfver känslan af lust och olust *Critik der Urtheilskraft*, Critiken af förståndet *Critik der Reinen Vernunft*, och Critiken öfver förnuftet eller begärförmågan *Critik der praktischen Vernunft*. At han gaf Critiken öfver begärförmågan detta namn, skedde blott för at skillja den från *Critiken af det speculativa förnuftet*, hvilken senare blott fyselsätter sig med *kunskaper*,
då

då den förra däremotöker bestämma lagarna för Begärförmågan.

Häraf kan man nu se, hvarföre den nya Philosophien, hvars Ristare Professor Kant är, fått namn af den *Critiska*. Den skilljer sig från alla andra Systemer därigenom, at den noga bestämmer gränforna för hvar och en sinnesförmögenhet, jämte lagarna för des verkningsfätt, innan den tillåter sig at upföra et System öfver föremålens kunskap. På ena sidan har den *Dogmatismen* emot sig, hvilken utan denna förutgångna underfökning, skulle tilvälla sig den rättigheten, at afgöra och bestämma öfverfinliga föremåls *verelse* ock *icke-verelse*; på andra sidan *Scepticismen*, hvilken, utan denna bestämmelse af vår kunskaps gränfor, förklarar alla kunskaper för ovisfa och tvifvelaktiga.

Kant har lämnat Kritiken öfver kunskapsförmågan i tvänne skrifter i fynnerhet, i sin *Critik der Reinen Vernunft* och i sin *Grundlegung zur Methaphysik der Sitten*.

I Inledningen gör Författaren en åtskillnad mellan *empirisk kunskap* (*cognitio à posteriori*) och en *kunskap à priori*. Den förra grundar sig i *erfarenheten*, och den senare i *kunskapsförmågan*; har den intet empiriskt i sig, kallas den *ren*. Då erfarenheten icke kan gifva några allmänna och nödvändiga omdömen, men vi likväl hafve sådana, så äro de samma *à priori*.
För.

Förnuftet söker at uplösa dessa frågor: om det är en Gud til, om människan är fri, om själen är odödlig? frågor, som visst icke höra til erfarenheten, och därför fordrar Metaphysiken, hvars hufvudföremål är, at besvara de samma, en noga bestämme-
 lse af *möjligheten*, *principerna* och *omkretsen* af all kunskap à priori.

Vidare anförer Författarentvånne slags omdömen, *Analytiska* och *Synthetiska*. I de förra innehålles prædicatet i begrepet om Subjectet, så at jag blott behöfver analytifiera föreställningen om subjectet, för at fälla et *analytiskt omdöme*, t. e. *Alla kroppar äro utsträckta*, här ligger prædicatet *utsträckt* redan i begrepet om *kropp*. Et omdöme kallas häremot *Synthetiskt*, då prædicatet, som jag tillägger subjectet, icke kan tänkas i blotta begrepet om subjectet, t. e. *Alla kroppar äro tunga*. Här måste altså grunden til förbindelsen mellan subjectet och prædicatet bifogas. Vid erfarenhets omdömen, hvilka allesammans äro *synthetiska*, är denna grund den finliga *apprehension* (*vahrnehmung*). Alla analytiska omdömen äro väl utan undantag à priori d. ä. jag behöfver ej vid de samma taga min tillflykt til erfarenheten, emedan prædicatet redan ligger i begrepet om subjectet; men så utvidga de icke heller vår kunskap. Skole vi altså äga någon kunskap à priori, så måste det äfven gifvas *syn*.

thetiska omdömen à priori; sådana finne vi ock i Matematiken, i den rena Natur-Vetenskapen och i Metaphysiken. Här uppkommer alltså naturligtvis den frågan: *Huru äro synthetiska omdömen à priori möjliga?* Detta visar Kant i sin Kritik af det rena förnuftet.

Denna Afhandling delas i tvänne delar, *Elementar-Läran* och *Method-Läran*. *Elementar-Läran* undersöker beståndsdelarna af vår kunskap, och *Method-Läran* fyselfätter sig med planen, at af materierna tilväga bringa et kunskaps systeme.

I *Elementar-Läran*. Då vår kunskapsförmåga består af tvänne hufvuddelar, *finlighet* och *förstånd*, så blir äfven Critiken öfver den samma tvåfaldig, nämligen Critiken öfver finligheten och Förståndet. Den förra kallar Kant *Transcendental Aesthetik*, och den senare *Transcendental Logik*.

1) *Transcendental-Aesthetik*. Kant brukar här icke ordet *Æsthetik* i den vanliga bemärkelsen, då man därmed förstår *de sköna Konsternas theorie* a), utan tillägger vetenskapen om finlighetens regler detta namn, och har däruti grækska språkbruket för sig. *Transcendental* kallar Kant en föreställning (kunskap, vetenskap), som är grundad i sjelfva kunskaps förmågan (à priori),
men

a) Professor Baumgarten var den förste, som brukade ordet *Aesthetik* i denna bemärkelse. — kommer af Grækska stamordet *αισθησις* (sentio).

men som dock kan användas på erfarenhets föremål. Emot det transcendentalas svarar det *empiriska*, hvilket upkommer och användes på erfarenheten. Begreppet om *orsak* är å priori: detta kan användas på erfarenhets föremål, därför är det *transcendent*. Begreppet *människja* är empiriskt: det upkommer af erfarenheten, och kan således användas på den samma. I den transcendentalas *Æsthetiken* bevises nu, at det gifves finliga föreställningar å priori, hvilka kunna användas på erfarenheten b). Sådane gifvas, som mine Läsare veta, tvänne, *Rymd* och *Tid*. Därföre har den Transcendentalas *Æsthetiken* tvänne afdelningar — om *Rymden* och *Tiden*. Öfver bägge föreställningarna gifver Kant så väl en *metaphysisk*, som en *transcendental förklaring*.

b) Kants raisonnement lyder så här: "I en *Syn* kallas det, som svarar mot känslan, *Synens materia*. Det åter, som gör, at det mångfaldiga i en *Syn* blifver fatt i en viss proportion och åkådadt efter en viss regel, kallas *Synens form*. Då nu denna form icke kan vara en känsla, utan nödvändigt måste förutgå all känsla såsom et villkor, under hvilket känslan först blir möjlig; så följer häraf, at den måste vara en föreställning å priori, som ligger förut såsom grund i vårt sinne; Och emedan den omedelbarligen hänföres på det genom känslan gifna föremålet, så måste den ock sjelf vara en Åskådning. Alltså är formen för finligheten, eller det formella villkor, under hvilket empirisk Åskådning först blir möjlig, sjelf en Åskådning, och det å priori".

ring. Förklaring (Erörterung) är et utpräg-
 nande af en föreställnings kännetecken. Den
 är metaphysisk, då den innehåller det, som
 tillhör föreställningen såsom gifven à prio-
 ri (genom sjelfva kunskaps förmågan).
Transcendental kallas en förklaring, då ge-
 nom den samma göres tydeligt, huru ge-
 nom denna föreställning andra syntetiska
 kunskaper à priori äro möjliga. Resulta-
 tet af denna underfökning är som följer:
Rymd och *Tid* äro åskådningar à priori,
 och hafva såsom nödvändiga former för
 vår finliga kunskap, användbarhet på er-
 farenhets-föremål. NB. Formen för yttre
 syner kallas *Rymd* och formen för inre sy-
 ner *Tid*.

2) *Transcendental-Logik*. En vetenska-
 pelig underfökning om våra Tanke-lagar
 kallas *Logik*, och brukas i motsats af *Æ-*
sthetiken. Gör man därvid intet affeende
 på det tänktas innehåll kallas *Logiken*
allmän.

Af den ofvanföre gifna förklaringen
 på *Transcend. Æsthetik* kan man lätt sluta,
 hvad *transcendental Logik* vill säga. "Det
 är en vetenskap om föreställningar (begrep,
 omdömen) som enkom och allenast hafva
 sin grund i förståndet, men som dock kun-
 na användas på erfarenhets föremål." Den
 indelas i *Analytik* och *Dialektik*. Den förra
 söker at analyticera och bestämma de i
 förnuftet liggande begrep och omdömen

à priori, hvilka hafva sin användelse på erfarenhets föremål. Den senare upptäcker förnuftets orättmätiga bruk af dessa begrep, då det vill öfverfuga den möjliga erfarenhetens gränfor.

A. *Transcendental Analytik*. Delas åter i tvänne delar, *Begrepens* och *Grundsatzernas Analytik*.

a) *Begrepens Analytik*. De rena förståndsbegrepen igenfinnas i *omdömes-formerna*. Dessa lära oss Logikan, och ur densamma framställer *Kant* dem i följande ordning.

De äro enligt

Quantiteten — *Propositiones*

Univerfales, *particulares*, *singulares*.

Qualiteten — *Affirmativa*, *Negativa*, *Infinita*.

Relation — *Cathegorica*, *Hypothetica* *Disjunctiva*.

Modaliteten — *Problematica*, *Assertorica* *Apodictica*.

Af dessa upkomma nu förståndets rena och ursprungliga begrep, hvilka *Kant* kallar *Cathegorier* eller *Prædicamenter*, och äro i anseende til

Quantiteten — *Enhet*, *mängd*, *allhet*

Qualiteten — *Realité*, *Negation*, *Limitation*

Relation — *Substanz*, *ordsak*, *Gemenskap*.

Modaliteten — *möjlighet*, *verkelighet*, *nödvändighet*.

Dessa kallas, som sagt är, *Cathegorier* eller *Prædicamenter*, hvarifrån *Prædicabilerna* noga böra åtskilljas, hvilka äfven äro à priori, men upkomma af flere begreps sammanfättning eller förenig med *Sinlighetens*

hetens rena former. Så är t. e. *Ordsak* en Cathegorie eller Prædicament, *Kraft* et prædicabile, emedan det är sammanfatt af begrepen *substanz* och *ordsak*.

Sedan dessa begrep äro gifna, upkommer den frågan: *med hvad rätt använde vi dessa i förståndet grundade föreställningar på föremål!* Svaret på denna fråga kallar *Kant* begrepens *Deduction*. En deduction är *transcendental*, då den gifna föreställningen är *à priori* — *empirisk*, då man visar, huru man genom erfarenheten och *Reflexion* råkat på et och samma begrep. Här har alltså en transcend. *Deduction* rum. Den transcend. deduction beror på den satsen, at ingen kunskap utom Cathegorierna är möjlig, icke en gång det rena medvetandet, som *Kant* kallar *Medvetandets transcendental Enhet*. Men nu kan vårt förstånd ej *åskåda*, följakteligen kunna Cathegorierna endast *medelbarligen* hänföras på finliga föremål, nämligen genom åskådningar d. ä. et förstånds begrep måste alltid hafva en åskådning eller syn til innehåll, annars är det aldeles tomt och utan betydelse. Då nu alltså *et rent begrep* icke innehåller något vidare, än endast en *tanke* eller *omdömes form*; så kan det icke annorlunda användas på föremål, än så vida det brukas til form för *synthetiska omdömen i anseende til Syner*.

b) *Grundsatzernas Analytik*. Med omdömeskraft förstå vi den förmågan, at sub-

fumera under Reglor d. ä. underföka, om något står under en regel, eller ej. Den allmänna Logican kan ej gifva några regler för omdömes kraften; Ty då den aldeles icke har at göra med kunskapens innehåll, så kan den blott underföka kunskapsformen för begrep, analyticera omdömen och slutfatser, och därigenom tilskapa formella regler för hvart och et förstånds bruk öfver hufvud, men aldeles icke visa hur man skall subfumera under dessa regler. Detta är Transcendental-Logican ensamt förbehållit. Ty då den egenteligen har affeende på kunskapens innehåll, så blir dess skyldighet, at lära de rena förstånds begrepens riktiga användande på syner d. ä. visa, om et föremål står under den eller den regeln, och såsom Kritik leda omdömeskraften, at den ej gör något felsteg i bruket af de få rena begrep, som vi äge. Denna del af Logikan kallas omdömeskraftens *transcendent. Doctrin.* *Doctrin* kallar man hvar och en vetenskap, som kan bevisa sina regler. Den har tvänne afdelningar: den första handlar om finliga vilkor, under hvilka rena förstånds begrep endast kunna användas d. ä. om rena förståndets schematismus. Den andra handlar om det rena förståndets grundsatser, hvilka under dessa vilkor a priori härflyta från de rena förstånds begrepen.

Huru kan man använda rena förstånds-
 grepp på syner? Ty i hvar och en subsumtion
 måste föreställningen af föremålet vara lik-
 artad med begrepet d. ä. begrepet måste
 innehålla det, som föreställes uti föremålet,
 hvilket subsumeras under begrepet. Men
 nu äro *Syner* och *förståndsbegrep* helt och
 hållit olikartade, emedan de upkomma af
 olika källor, *Sinlighet* och *Förstånd*. Huru
 skall man därför använda rena förstånds-
 begrep på syner? skall detta möjligtvis
 kunna ske, så måste här gifvas något medium,
 som på ena sidan är likartadt med förstånds-
 begrep, och på den andra — med syner.
 Denna medlande föreställning kallar *Kant*
det transcendentala Schema, och förståndets
 handlande med det samma — *de rena för-*
ståndsbegrepens Schematismus. Detta Schema
 är nu *Tiden*; och följakteligen kunna ej
 rena förståndsbegrep annorlunda användas
 på syner, än genom *tidsbestämmelse*. — Alla
 våra omdömen äro antingen *analytiska* eller
synthetiska. Öfversta grundsatsen för alla
 analytiska omdömen är *Principium contra-*
ditionis: öfversta grundsatsen för de syn-
 thetiska är: *Ingen förknippelse af rena begrep*
har objektiv giltighet, än så vida et erfarenhets
omdöme därigenom upkommer.

Af denna öfversta grundsats kunna nu
 alla det rena förståndets grundsatser, en-
 ligt taflan af *Categorierna*, systematiskt
 härledas. De grundsatser, som upkomma

af Quantitets och Qualitets cathategorierna, kallar *Kant* *mathematiska*, emedan de hafva en intuitiv visshet, och de som upkomma af Relations och Modalitæts Cathategorierna kallar han *dynamiska*, emedan de blott hafva en discursiv visshet. — Därpå indelar *Kant* alla föremål öfver hufvud uti *Phænomena* och *Noumena*. De förra äro föremål, få vida vi åskåde dem under finlighets formerna; De senare äro i *negativ bemärkelse* Ting, som väl af oss kunna tänkas, men icke åskådas, och således ej för *verkeliga* erkännas — i *positiv bemärkelse*, Ting i sig sjelfva, hvilka ej finligt kunna åskådas. En sådan icke finlig åskådning hafve vi ej; altså är den blott et problematiskt begrep.

I et Bihang handlar *Kant* om Reflexions begrepens *amphibolie* (tvetydighet), hvilken upkommer, då man förblandar det empiriska förståndsbuket med det transcendentala.

B.) *Transcendental-Dialektik*. Först gör *Kant* åtskillnad mellan et *logiskt* och *transcendentalt* *sken* eller *Illusion*. Han visar at det senare upkommer däraf, at man vill finna det ovilkorliga i förståndets kunskap. Men som detta ej kan blifva föremål för en möjelig erfarenhet, och Förnuftet likväl sträfvare efter en absolut fullständighet, så bedrager förnuftet sig sjelft, då det anfer sina subjectiva maximer, som det anta-
gt

git blott för sin egen tilfridsställelse, för objectivt giltiga. Förnuftet kallas *transcendent*, då det öfverstiger den möjliga erfarenheten. Mot transcendent svarar *immanent*, hvilket endast gäller om erfarenhetsföremål.

Kant kallar et begrep, som öfverstiger erfarenhetens möjlighet — en *Idé*. De transcendentala idéerna låta leda sig ur förnuftsflutens form; bekomma sina namn alt efter de föremål, hvarpå man använder dem til en inbillad kunskap, ock kallas nu *psychologiska*, nu *cosmologiska*, och nu *theologiska idéer* c).

C 4

Up-

e) *Kant* har på et vetenskapligt sätt kommit til dessa idéer. Vi vete at det gifves 3:ne slag af förnuftsflut: *Categoriska*, *Hypothetiska* och *Disjunktiva*. Et förnuftsflut är *Categoriskt*, då man jämför et subject och et prædicat med hvarandra. Skulle nu detta subject vara et prædicat af et annat, så måste jag genom prosyllogismer upöka et subject, som icke blott beror af sig sjelst, utan äfven innehåller grunden til de prædicater, som finnas hos andra subjecter. Nu är alt i sinneverlden d. ä. alt så väl *inom* som *utom* mig *vilkorligt*; jag måste därför upöka något absolut, som ligger til grund härföre — något *substantielt*, hvilket jag kan tillägga identité och duration för all tid. Detta gäller så väl om yttre, som inre synet, och si där orsaken, hvarföre *Kant* kommit på den *physiologiska* eller rättare sagt, den *psychologiska* idéen.

Et förnuftsflut är *hypothetiskt*, då man jämför et subject med flere prædicater, antager i præmisserna en *grund*, för at däraf leda en *fölgd*. Nu kan det hända, at denna grund är en följd af

Uptäckandet af illusion vid de psykologiska idéerna, kallar Kant *det rena förnuftets Paralogismer*. Med Paralogisme förstår man vanligen en slutsats, som är falsk i anseende til formen; men ligger orsaken til dens falskhet i sjelfva kunskapsförmågan, så kallas paralogismen transcendent. Resultatet af denna underfökning blir detta: *det gifves ej någon rational-Psychologie*, ä. ingen vetenskap om själen, afföndrad från all erfarenhet.

Uptäckandet af illusion vid de cosmologiska idéerna, kallar Kant *det rena Förnuft-*

en annan grund o. s. v. Men förnuftet, som söker fullständighet uti ordningen af följder d. ä. den yttersta grunden, räkar således genom syllogismer på den *cosmologiska idéen*, hvarpå *cosmologia rationalis* hvilar.

Et förnufts slut kallas *disjunctivt*, som har en disjunctiv Sats. En Sats är disjunctiv, då den består af flere prædicater, som äro fridiga sins emellan e. g. *Själen är antingen sammansatt, eller enkel*. Här måste således prædicaterna fullkomligen upräknas. Förnuftet kommer härigenom på den theologiska idéen dymedelst, at det får et Inbegrep af alla Realiteter, upstiger til Ens realisimum, alla väfenders väfande, som blir Gud.

Men dessa förnuftsidéer äga blott et subjectivt värde, emedan de öfverstiga all erfarenhet. Förnuftet söker dock, at genom dialectiska syllogismer gifva dem innehåll. De *dialectiska Syllogismer*, hvarigenom förnuftet söker gifva den psychol. idéen innehåll, kallas *Paralogismer*. I afseende på den cosmologiska idéen få de namn af *Antinomier*, och i afseende på den theologiska — *Det rena Förnuftets Ideal*.

nuftets *Antinomier* d), emedan det befinnes, at förnuftet, vid cathategoriernas användande på cosmologiska ideer, alltid framställer tvänne stridiga satser, af hvilka den ena kallas *Thesis* (Satsen)', och den andra *Antithesis* (motfattsen), och kunna bägge lika starkt bevisas, t. e. *Verlden har en början i tiden* (*Thesis*) — *Verlden har ingen början i tiden* (*Antithesis*), hafva lika bindande skäl för sig. Denna strid kan endast uplösas genom den *transcendentala Idealismen*, som visar, at de i rymd och tid-åskådade föremål blott äro *syner*, och äga utom vår föreställning ingen *réalité*. — Resultatet af altfammans blir det, at, som man i bägge bevisen (*Thesis* och *Antithesis*) falskeligen antager rymd och tid för kännemärken på *Ting i sig*, förblandar Syner med det *absoluta*, så hafva ingendera någon grund. Man kan altså icke bruka dessa satser til at bestämma kunskapen, ehuru de dem til grund liggande cosmologiska idéer föreskrifva förnuftet en regel, som skall leda det vid dess verksamhet. Detta uttycker *Kant* så här: *De cosmologiska ideerna äro i afseende på kunskapen icke constitutiva, utan blott regulativa.*

Läran om den *Theologiska Idéen* kallar *Kant* *Det rena Förnuftets Idéal*. Man förstår med *ideal* et föremål, som svarar emot en idé. Den *transcendentala idealn* beror af

C 5

Be-

d) *Antinomie* är en stridighet imellan tvänne Lagar.

Beskrifningens grundfats, och är det aldreelaste Väsende. Vid pröfningen af de tre möjliga bevisningsfätten för detta Väsendets varelse finnes, at ingen af dem håller profvet; och äfven här blir således det rena förnuftets idé blott regulativ, och icke constitutiv för kunskapen.

II. *Method-Läran.* Innehåller de formella villkoren för et fullständigt System af det rena förnuftet, och inbegriper följande stycken:

1) *Det rena Förnuftets discipline.* Denna har för affigt, at hindra förnuftets beständiga förfök, at afvika ifrån reglorna för dess rätta bruk. Först har den at göra med dess *dogmatiska bruk*, då den visar, at *Mathematik* och *Philosophie* äro två särskilda vetenskaper, och at således den ena ej får begagna sig af den andras methode. Detta gäller om definitioner, grundfater och bevis. Sedermera fyller den sig med förnuftets *polemiska bruk* och visar, at dess fordringar i en öfverfinlig verld aldrig med en apodictisk visshet kunna afgöras. I et bihang lärer *Kant*, at det icke är Scepticismen, utan endast Critiken af det rena förnuftet, som kan trösta oss öfver förnuftets stridighet med sig sjelft. För det tredje faller den sin omdöme öfver hypoteser, och här lärer man, at förnuftet ej får använda transcendentala hypoteser til et dogmatiskt-speculativt bruk, men väl til et polemiskt,

miskt, för at därmed vid tilfälle försvara sig. Ändteligen syffelfätter sig det rena förnuftets discipline med transcendentala och synthetiska satsers bevis, och här gifver den följande reglor. a) man måste ej försöka något transcendentalt bevis, innan man förut öfverlagt; hvarifrån man vill taga de grundsatser, hvarpå man tänker upföra detta bevis, och med hvad rätt man af det samma kan vänta sig en säker slutföljd. b) Hvar och en transcendental sats har blott et enda bevis. Detta får ej vara *apogogiskt* (eller indirect) utan *ostensivt* (eller direct). Et bevis kallas apogogiskt eller indirect, när man bevisar, at motsatsen är orimelig (*contradictoire*;) ostensivt eller direct, då fanningen af det bevista omedelbart härledas från grundsatser.

2) *Det rena Förnuftets Kanon.* Kanon är et inbegrep af grundsatser à priori til Kunskaps förmågans rigtiga bruk. Då nu ingen kunskap gifves för det rena speculativa förnuftet (om förståndets bruk i en inkränktare bemärkelse är här icke fråga), så har det äfven ingen Kanon, utan blott en Discipline. Det rena förnuftet har blott et enda rigtigt bruk d. ä. så vida det bestämmer viljan; altfå gifves det blott en Kanon för det rena practiska Förnuftets bruk. Dess yttersta ändamål går ut på *viljans frihet, själens odödlighet och Guds varelse.* Härmed är läran om det högsta Guds ideal förbunden,

3) *Det rena Förnuftets Architektonik* lærer, hur man af en kunskap kan tilvägbringa en vetenskap, och lämnar således en Indelning til Philosophie såsom et System af all philosophisk kunskap.

4) *Det rena förnuftets Historia* slutar ändteligen method-läran.

Kants Prolegomena zu einer jeden künftigen Metaphysik hafva et och samma ändamål med hans *Critik der reinen Vernunft*. De skilja sig endast åt i methoden d. ä. i föreställningsfättet, som i Critiken är syntetiskt, och i Prolegomena analytiskt.

U t k a f t

til

K A N T S litteraira Lefnad.

Sublime même dans ses fautes; methodique dans ses égaremens, utile par ses erreurs, forçant l'admiration et le respect, lors même qu'il ne peut forcer à penser comme lui.

Thomas de Descartes.

Immanuel KANT, Logices och Metaphysices Professor vid Univerfitetet i Königsberg, är född 1724. Lärd Man, stark Mathematicus; i fina skrifter djupfinnig, tänkande, någon gång lekande, munter och fin Satiricus mot sina Adversairer. Hans föräldrar lemnade honom i knappa omständigheter. Inkomsterna af den andra Bibliothecarie-fysflan i Königsberg voro knapt tillräckliga at betala hyran för tvänne rum; och han saknade nästan äfven nödigt uppehälle, då han förlorade sin gamla vän, en Engelsk Köpman, hos hvilken han vanligen åt middag. Detta oakadt, kunde man ej förmå honom at lämna sit Fädernesland, för at söka förbättrade vilkor. Redan på sit 22:dra år visade han sig såsom Författare i en skrift, kallad: *Gedanken von der wahren Schätzung der lebendigen kräfte*, et ämne som vid den tiden var på modet i Tyskland

land och Italien; på hvilket senare ställe F. M. Zanotti samma år utgaf en dylik Afhandling. Tio år därefter, eller 1755, utgaf Kant sin *Allgemeine Naturgeschichte und Theorie des Himmels*, öfvertald därtill af sin vän, den Engelske Köpmannen. Omkring et år sednare utgaf han sin *Historia om de märkvärdigaste Jordbäfningar*, men bibehöll under allt detta sin kärlek för de metaphysiska vetenskaperna. Hans första arbete i detta ämne utkom 1755: *Principiorum Metaphysices nova dilucidatio*. En tid därefter utgaf han en *Afhandling om den falska spetsfundigheten af de fyra syllogistiska figurerna* m. m. 1762 delade han med Moses Mendelssohn det pris, som Vetenskaps-Academien i Berlin utsatt för den bästa Afhandlingen öfver de Metaphysiska Vetenskapernas visshet. Ifrån den tiden ansågs Kant som en Clasisk Författare i den speculativa Philosophien. Hans förnämsta Arbete i den vägen utkom 1781; under namn af *Critik der reinen Vernunft*, et Arbete, hvaröfver han hela 19 åren förut corresponderat med den store Philosophen Lambert a). Anledningen därtill var, efter hans egen bekännelse, en Piece kallad: *A new Essay, concerning human understanding*, ganska skarpsinnigt författad af den Engelske Tvislarn Hume. Hume

a) Se Joh. H. Lamberts Deutscher Briefwechsel, herausgegeben von Joh. Bernoulli — Erster Band sid. 340.

me antog ej Locke's impresfioner af objekter, förklarade all mänsklig kunskap för ovis, emedan den grundar sig på erfarenheten. "Om, säger han, 2,000,000 människor taga på en Is, och finna honom kall, så blir dock denna kunskap ej allmän; ty jag kan ju taga på den, och finna den varm; Vidare påstår Hume, at vi ej fäkert kunne säga, hvad som är orsak, och hvad som är verkan. När vi se et svart moln på himmelen, och straxt därpå få se blixten, och höra knallen, så kalle vi molnet en orsak, och blixten och knallen en verkan. Men Hume anser detta för en phantafie, och påstår, at man ej kan förklara orsak af annat, än associerade idéer. Då nu *Kant* läste detta, beslöt han upföra et System, bygd på säkra och oomkullftötliga grunder. Han utgaf til den ändan 1766 *Träume eines Geistessehers, erläutert durch die träume der Metaphysik*. Denna bok är en Critik öfver då varande Metaphysici, dem *Kant* liknar vid Svedenborgare; och sedan han fökt visa orimligheten af Wolfens och des föregångares Systemer, frågar han: *Är väl någon Metaphysik möjelig b)?* Därpå utgaf han 1770 grun-

b) Die Metaphysik ist ohne zweifel die schwerste unter allen menschlichen einsichten; allein es ist noch niemals eine geschrieben worden, säger Mendelsohn i sin Untersuchung über die deutlichkeit der Grundsätze der natürlichen Theologie und der Moral.

grunderna til sit nya System i sin inaugural disputation: *De mundi sensibilis et intelligibilis forma et principiis*. En Jude, vid namn Marcus Herz, hvilken sedermera blef Medicinæ Doctor och Hof-Råd, responderade för denna disputation. Denne Herz utgaf följande året 1771, *Betrachtungen über die speculativen Weltweisheit*. I denna bok förklarar han nyssnämnde Afhandling, och håller sig här vid *Kants* tankar om Rymd och Tid. Det är anmärkningsvärdt, at, på samma sätt som Baumgarten hade den lärde Juden Moses Mendelsohn til Eleve och Anhängare af sin Philosophie, så har äfven *Kant* haft Juden Herz til försvarare af sina Satser. Sedermera kom intet hufvudsakeligt ut förr än 1781, då *Kant* utgaf den ofvannämnde Critiken, hvilken straxt recenserades af Professor Garve i Göttingen. Med hvad urskillning detta skedde, kan dömas däraf, at Garven ej fullkomligt genomläst den, utan endast tittat däruti här och där. Sedan gingo två år förbi, utan at någon läste *Kant*. Han utgaf därför sina Prolegomena, för at facilitera läsningen af sin mörka Kritik. *Kant* tilstår sjelf, at den är mörk, men säger tillika, at det fordras särskilda talanger för at vara Metaphysicus. Den som ej har hufvud at läsa min bok (säger han) kan läsa Belles lettres, och sådana saker, som äro minnes verk. Likväl gick ännu nå-
god

gon tid förbi, innan man reflecterade til *Kant*, til des slutligen Schülze, då varande Hof-Predikant, numera Professor i Königsberg, skref sina *Erläuterungen über des Herrn Professor Kant Kritik der Reinen Vernunft*, hvilka han straxt skickade til *Kant* och frågade, om han fattat hans mening rätt. *Kants* svar härpå til Schülze kan läsas i företalet til nysnämnde bok. Sedan begynte man för skam skull, at gripa sig an, och Tyskland delade sig straxt i tvänne partier, *Kantianer* eller *Purister*, och *Antikantianer* eller *Empirister*.

Chronologiskt Register på *KANT*s hitils utgifna arbeten †).

1) Gedanken von der wahren Schätzung der lebendigen Kräfte, und Beurtheilung der Beweise, deren sich Leibnitz und andere Mechaniker in dieser streit-fache bedienet haben, welche die kraft der Körper überhaupt betreffen. Königsb. 1746. 8.

2) Allgemeine Naturgeschichte und Theorie des Himmels. 1755. 8.

Hela Lamberts Theorie skall til sin minsta delar finnas i denna skrift — Här bör ej förbigås; William Herschel, D. der Recte und Mitgl. der K. Ges. der Wiss. zu London, über den Ban des Himmels; Drey
D Ab-

†) Se Magister Silverstolpes Litteratur-Tidning för år 1795. 1. Bandets 2. och 3. Häfte.

Abhandlungen aus dem Engl. überfett; nebst einer authentischen Auszuge aus Kants Allgemeine Naturgeschichte und Theorie des Himmels. Königsb. 1791. 8. Utdraget af Kants Bok är af J. F. Genfichen. Ganska mycket, som Kant redan för 40 år sedan blott theoret. lärde om Himmelen, har genom de nya Herschelska upptäckterna blifvit bekräftad.

3) Principiorum Metaphysices nova dilucidatio. Regiom. 1755.

4) Betrachtungen über den Optimismus. Königsberg, 1759. 8.

5) Erweis der falschen Spitsfindigkeit der vier Syllogistiscen Figuren. Königsb. 1762. 8.

6) Versuch den Begriff der Negativen Gröfsen in die Weltweisheit einzuführen. Königsb. 1763. 12.

7) Abhandlung über die Evidenz in Metaphysischen Wissenschaften, von Moses Mendelsohn; bel. Preischrift; nebst noch einer Abhandlung über dieselbe Materie. Berlin 1764. 4. Den senare är af Kant.

8) Der einzige mögliche Beweisgrund zu einer Demonstration des Dasein Gottes. Königsb. 1763. 8. — Ebendasselbst 1770. 8.

Betraktelserna öfver Physico-Theologien och hypotheserna om verldens och jordklotets danande, som här förekomma, förtjena at märkas ibland de finnikaste och sublimaste i dessa ämnen. 9)

9) Träume eines Geistersehers, erläutert durch die Träume der Metaphysik. Riga und Mictau 1766. — Frankfurt und Leipzig 1769. 8. — Här kan man få et riktigt begrep om Svedenborgs System.

10) Beobachtungen über das Gefühl des Schönen und Erhabenen. Königsb. 1766. — Riga 1771. 8.

11) Disputatio de mundi sensibilis atque intelligibilis forma et Principiis, auctore J. Kant. Resp. M. Herzio. Regiom. 1770. 4.

22) Ueber die verschiedenen Racen der Menschen, Königsb. 1775. 4. Samma Skrift finnes äfven i 2. dra Delen af J. J. Engel's Philosoph für die Welt. Leipzig 1777. — Carlsruhe 1783.

13) Kritik der reinen Vernunft. Riga 1781, zweyte verbesserte Auflage. Ebendas 1787, dritte Aufl. Ebend. 1790. Vierte Aufl. Ebend. 1795. gr. 8.

14) Prolegomena zu einer jeden künftigen Methaphysik, die als Wissenschaft wird auftreten können. Riga 1783. Ebend. 1789. gr. 8.

15) Grundlegung zur Metaphysik der Sitten. Riga 1785. gr. 8.

16) Metaphysische Anfangsgründe der Naturwissenschaft. Riga 1786. Zweite verbesserte Auflage. Ebendasselbst 1787 gr. 8.

17) über die Philosophie mit Hinsicht auf gewisse Bedürfnisse unsers Zeitalters. 1789. 8.

18) Ueber eine Entdeckung, nach der alle neue Critik der reinen Vernunft durch eine ältere entbehrlich gemacht werden soll. Königsberg 1790. Zweite Auflage ebend. 1791. gr. 8. — Denna Stridskrift, den enda Kant skrifvit, är riktad mot J. A. Eberhard, som i sit philosophiska Magazin, Halle 1788-1791, tager Leibniz's System i försvar mot Kant, och därigenom föker visa hans Critiks dels umbärlighet, dels origtighet.

19) Critik der Urtheilskraft. Berlin und Liebau 1790. Zweyte Auflage. Ebendas 1792. gr. 8.

20) Die Religion innerhalb der Grenzen der bloßen Vernunft, vorgestellt von J. Kant. Königsb. 1793. Zweite vermehrte Auflage. Ebendasselbst 1794.

21) Antwortschreiben an den Abt Sieyes in Paris. 8. 1797.

22) I Berliner Monatschrift coh Deutsche Merkur äro följande Afhandlingar införda:

a) Beantwortung der Frage: Was ist Aufklärung? Berl. Monatsf. Dec. 1784.

b) Idee zu einer allgemeinen Geschichte in weltbürgerlicher Absicht. Berl. Monatsf. Sept. 1784.

c) von der Unrechtmäßigkeit des Bücher nachdrucks. Berl. Monatsf. Maj. 1785.

d) Bestimmung einer Menschenrace. Berl. Monatsf. Nov. 1785.

e) Muthmaßlicher Anfang des Menschengeschlechts. Berl. Monatsf. Jan. 1786. f)

f) Was heisst sich im Denken Orientiren. Berl. Monatsf. Oct. 1786.

g) Ueber den Gebrauch teleologischer Principien. Deut. Merk. Jan. und Febr. 1788.

h) Ueber das Mislingen aller Philosophischen Versuche in der Theodicee. Berl. Monatsf. Sept. 1791.

i) Ueber das radicale Böse in der Menschlichen Natur. Berl. Monatsf. April 1792.

Några af dessa Afhandlingar äro samlade i *Kants* Kleine Schriften, Neuwied 1793. — Några bref i lärda ämnen af honom til Lambert, finnes äfven i den senares Briefwechsel.

U t d r a g

Af et Bref från Hr F—g til Hr B—k,
rörande *Kantiska Philosophien*.

Jag är ej tilgifven någon filosofisk Sect, icke en gång kär uti egna tankar, af hvilka jag gjort många upossringar, och är alltid färdig til dylika, när jag därtil får tilräckeliga skäl. För mig är det alltså mycket, huu andra tänka: rättigheten at tänka sjelf, är det enda jag försvarrar. Ingen kan hafva mera aktning, än jag, för *Kants* skapande snille; äfven i de mistag jag tycker mig finna, beundrar jag honom ofta. Skulle hans filosofiska förfök ej hafva någon annan förtjenst, har det åtminstone den, at *Kant* blottat den yteliga lärdom, som i sednare tider nästan utträngt all vetenskaplig kunskap. *Kant* har visat, at det icke är så lätt at filosofera; som vårt lättfinniga Tidehvarf inbillat sig. Slutet af nuvarande stridigheter må blifva hvad som hälst, så har *Kant* gjort epoch i Philosophien. Det hörer til planen af människjans odling, at vara i befländig verksamhet; därför måste lärofater upkomma och försvinna, åter upkomma, samt åter försvinna a). Sjelfva vill-

fa-

a) Il en est des esprits, comme de la Nature physique; l'engourdissement en est la mort; il faut de l'agitation et des secousses. (Thomas).

farelserna, som alltid inblandas i det fanna, tjena at se faker på en fida, som annars icke skulle vifa sig.

Hvad *Reinhold* beträffar, så har väl han genom sit skriffätt mycket recommenderat *Kants* lärobyggnad, men har tillika vågat gå en sådan väg, at Kantianerna nu mera förklarar honom för irrlödande b). Detta är orfaken, hvarföre *Reinhold* är misnöjd både med Kantianer och Antikantianer, samt tyckes vilja tröfta sig med efterverldens bifall c). *Born* bör likaledes läsas med varsamhet; han har sammanblandat *Kants*, *Reinholds* och andra Kantianers satser. Denna blandning gör mycken oröda i *Kants* Philosophie, och har lagt grunden til en ny Sect, Psevdo-Kantianer.

Hufvudsakeliga ämnet, som *Kant* säger sig vilja utreda är, om här gifves någon kunskap, oafhändig af erfarenhet och alla intryck d). Sedan ämnet af en lärobyggnad är bekant; så återstår at styckevis tillä, huru det, med alt hvad som därmed förbindes, utredes. På et sådant sätt, och icke annorlunda upkommer et tydligt begrep om det

D 4

Hela.

- b) Utom hvad man ofvanföre i *Undersökningen om* etc. anmärkt, skiljer sig *Reinhold* hufvudsakeligen från *Kant* därutinnan, at han använder *Categorier* na på *Ding an sich*.
- c) *Fundament des philosoph. Wisensch.* s. 137.
- d) *Prolegomena* etc. sld. 41 — *Crit. der Rein. Vernunft* s. 2.

Hela. At vilja granska en lärobyggnad, utan at känna det Hela, vore et äfven få vågamt, som onyttigt företagande. Granskaren bör hafva det Hela för ögonen, och medelst delarnas ordenteliga framställande, underföka det samma.

Härvid är det onekêligen af största vigt, at jämföra färskilte Lärobyggnader med hvarandra. Jämte den bestäm̄dhet i begrep, som härigenom erhålles, blifver man tillika varse, huru få de speculativa ämnen äro, hvarom Philosopherna skulle tvifva, om de allenast, frie från alla maximer, hade fanning til föremål, nyttjade samma uttryck, och därmed förbundo samma tankar. — At underföka vår kunskaps ursprung är det föremål, hvarmed alle Philosopher af något värde sysselsatt sig. *Kant* har därföre icke företagit sig något nytt, utan et vanligen omtvistadt ämne. Hvad *Leibniz* e) anført til försvar af *medfödda föreställningar*, det samma nyttjnr *Kant*, at därmed bevifa föreställningar, som han säger vara à priori gifna i finnet f) Til namnet förkastar *Kant* medfödda föreställningar g); men til grunden äro hans föreställningar à priori aldeles de samma, som *Leibniz* medfödde (ideæ innate). *Kant* har allenast
nog-

e) Essay sur l'Entendement Hum. p. 30 sequ.

f) Kritik der Rein. Vernunft p. 42.

g) Crit. d. Rein. Vern. p. 167; jämf. Cr. d. Praet. Vern. p. 254.

noggrannare utvecklat denna lära, och gifvit den mera bestämdhet. — Enligt med *Kants* Lärofatser säges den föreställningen vara à posteriori, som vi få genom intryck af gifne föremål. A priori tvärtom h). Den sednare skall hafva sin grund i finnets ursprungeliga förmåga eller *subjectiva beskaffenhet* i). Den förre upkommer genom yttre föremåls verkan på oss, dymedelt af de afficera finnet k). För at nu skilja en föreställning à priori ifrån den, som är à posteriori d. ä. at bestämma, hvilken som beror af *intryck*, och som endast tillhör blotta finnet; så upgifver *Kant* dessa känne- märken, at den sednare innefattar *nödvändighet* och sträng *allmänhet*: den förra tvärtom l). Af erfarenhetens möjlighet vill *Kant* visa, dels at vissa föreställningar tillhöra blotta finnet, d. ä. at de icke bero af intryck — dels at dessa föreställningar ehuru allenast grundade i finnets *subjectiva beskaffenhet*, likväl hafva *objektivt värde* m). Tvistämnet är alltså om föreställningarnas ursprung d. ä. *Kant* undersöker om de alla böra hänledas från intryck; eller en del blott af finnet, en del af intryck.

D 5

Om

h) Kritik d. Réin. Vern. p. 2. i) Ibid. p. 37.

k) Prolegomena etc. p. 63.

l) Crit. der Rein. Vern. p. 43 etc, 121 etc.

m) l. c, p. 43 etc, 121 etc.

Om Rymd skall vara något mer, än allenast en föreställning, har jag ännu icke underfökt. Det har varit nog för mig, at med *Kant* betrakta den blott som en föreställning, och då är det onekeligt, at *Rymds föreställning förbindas med alle yttre föreställningar, utan undantag, och at den är nödvändig.* Detta är et Factum, som ingen nekar, icke en gång en Scepticus. Men då *Kant* i följe häraf,öker grunden til denna föreställning uti sinnet allena, få upgifver han något som icke innehålles i fjelfva factum, utan fordrar bevis. *Kants förnufts-slut är detta:*

En hvar föreställning, som är nödvändig och allmän, har sin grund blott i sinnet:

Nu är föreställningen af Rymd nödvändig och allmän;

Ergo har den sin grund blott i sinnet.

Grundfatsen, som framställer fjelfva factum är sann; men öfverfatsen är obevist. Den kan ej heller bevisas, emedan motsfatsen: *At en nödvändig och allmän föreställning icke mindre, än en tillfällig och inskränkt, skulle kunna upkomma genom intryck, är möjlig.* Den logiska möjeligheten är här tillräckelig, ty den bör altid uteflutas, om en Sats skall kunna tjena til grund för et strängt bevis. At jag uti begrepet om yttre Föreställning finner Rymds föreställning är likaledes et factum, och säger e-

gen-

genteligen icke annat, än at förefällning af Rymd nödvändigt förbindes med alla yttre förefällningar d. ä. at den är nödvändig och allmän. Slutes häraf, at förefällningen af Rymd måtte vara à priori i finnet gifven n), så upkommer samma paralogismus, som förut . . . Rymds förefällning ligger altfå nödvändigt uti min förefällning om yttre ting; men detta uptäcker ej grunden til denna nödvändiga förning. Dessutom hvad som gäller för mig kan få mycket mindre gälla för alle tänkande, som *en annan yttre åskådnings art*, enligt Kant, är möjlig o). At nu visa, at denne icke tillika är verkelig, beträffande åskådande varelser utom mig, därtil fordras induction.

— Uti all mencklig kunskap är något *nödvändigt* och *allmänt*; annat åter *tilfalligt* och *inskränkt*. Kant vill updraga skilje-linien dymedelt, at han upföker ursprunget til de förra blott i *sinnet*, och til det fednare blott i *intryck*. Men då Kant uttryckeligen påstår, at det som ligger til grund för yttre Syner kan vara likartadt med inre sinnets föremål (själen) p), så blifver ingen objectiv skillnad, utan blott en sådan, som har sin grund i mit förefällningsfätt d. ä. Sinne förefälles inom mig, kropp utom mig,

n) Kritik der Rein. Vernunft p. 42.

o) Kritik der rein. Vernunft p. 43.

p) Kritik der Rein. Vernunft p. 427 seq.

mig, men det är ovisst, om icke finne och kropp likväl äro i sjelfva verket *et och det samma*. - - -

Kant betraktar Själs dels såsom *fyn*, dels såsom *et ting i sig sjelft*. Själens är en *fyn*, såsom åtkådad d. ä. då man föreställer sig bestämmelserna af dess successiva tilstånd i tiden q). Själens är *et ting i sig sjelf*, om den betraktas in abstracto d. ä. såsom *et transcendental subject*, hvilket ligger til grund för nämde bestämmelser. I sednare bemärkelsen tager *Kant* själs, när han säger, at den kanke icke torde vara så olikartad med yttre finnets föremål, materien i sig sjelf betraktad r). Ehuru sinnet spelar en få betydande role i *Kants* Lärobyggnad, har han likväl icke med någon förklaring bestämt bemärkelsen, då han däruti söker enda grunden til det nödvändiga i vår kunskap. At därmed skall förstås *et transcendental subject*, hvilket jag blott kan tillägga det tänkbara prædicatet af grund til kunskapernas formale, och at denna grund skall vara en *ratio cognoscendi*, kan allenast slutas af sammanhanget och i synnerhet af *Prolegomena* p. 134, hvilket ock ärkännes af de förnämste *Kantianer*. *Reinhold* kallar det föreställande Subjectet en *idée* s). Här upkommer altså den frågan,

om

q) *Critik der reinen Vernunft* p. 525.

r) *Critik der reinen Vernunft* p. 427.

s) *Theorie der Vorstell.* p. 530.

om icke *Kant* förfaller til^o den vanliga dogmatismen, när han tillägger et ting = x prædicatet af grund? Därmed häfves icke fvarigheten, at *Reinhold* kallar detta prædicat blott tänkbart; ty på tänkbara grunder hvilar all dogmatisme — upfökes de i et subject = x, ruinerar dogmatismen sig sjelf.

— Hos *Kant* betyder *erfarenhet* dels finliga föreställningars allmänt giltiga och nödvändiga förknippning t); dels blotta finliga föreställningar u). - -

Kants Lära om rymdens oändelighet är icke få mångtydig, at man nödvändigt måste mistaga sig. *Kant* säger uttryckligen, at *Rymds föreställning*, såsom alla yttre syners form, måste vara à priori gifven i sinnet för alla anmärkningar v). Det är denna i sinnet à priori gifna rymds föreställning, som *Kant* kallar ursprungelig, och den innefattar en oändelig gifven storlek x). Den bör någån skiljas från en ändelig rymd, som uppkommer genom den oändeliga Rymdens inskränkningar y), hvilka gifva hvad man kallar figur, gehalt z). Den ändeliga Rymden

t) Kritik der reinen Vernunft p. 161. — Prolog. p. 328 seq.

u) Kritik der reinen Vernunft p. 118. seq. 521.

v) Kritik der reinen Vernunft p. 41.

x) p. 39.

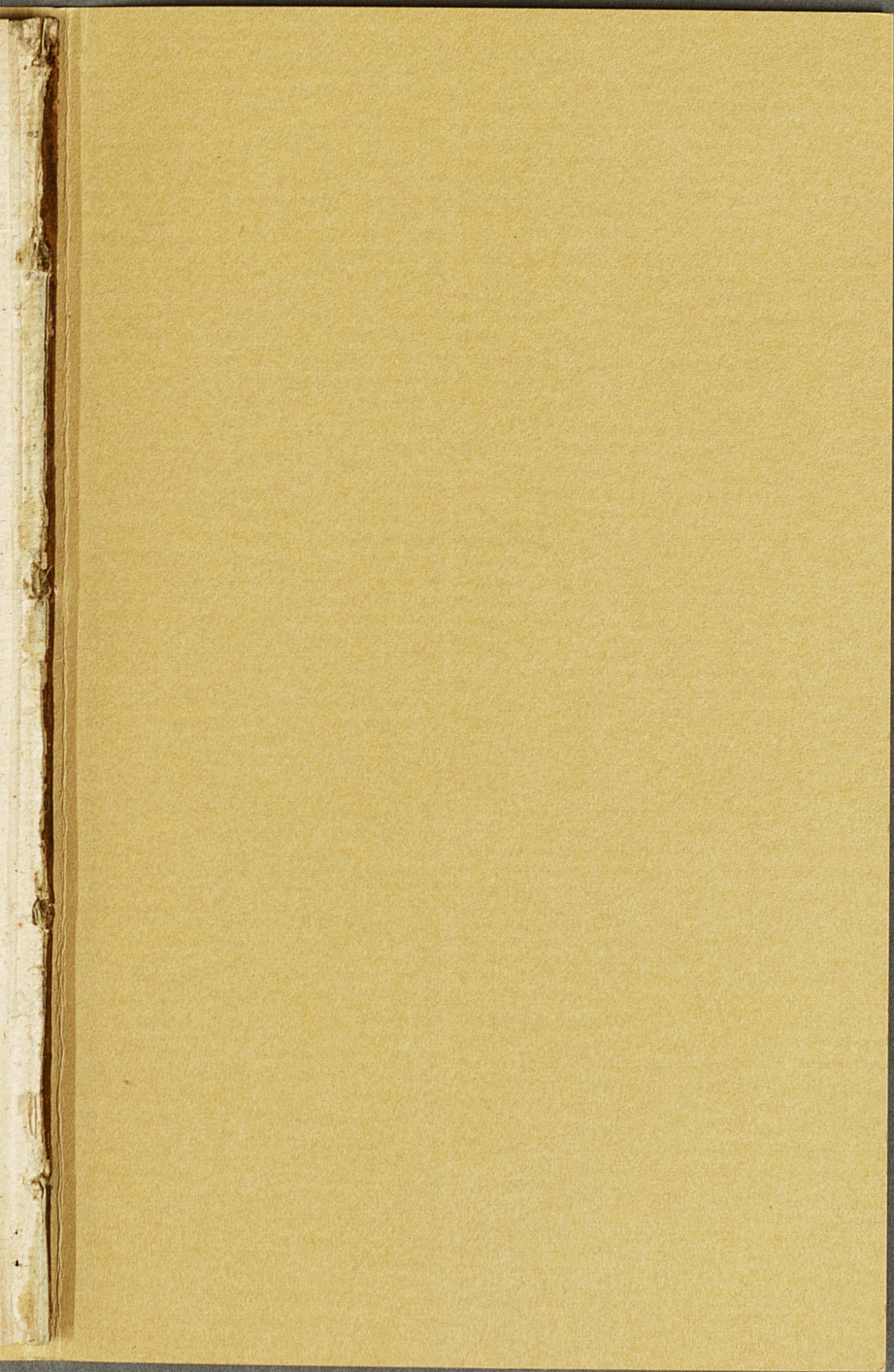
y) l. c.

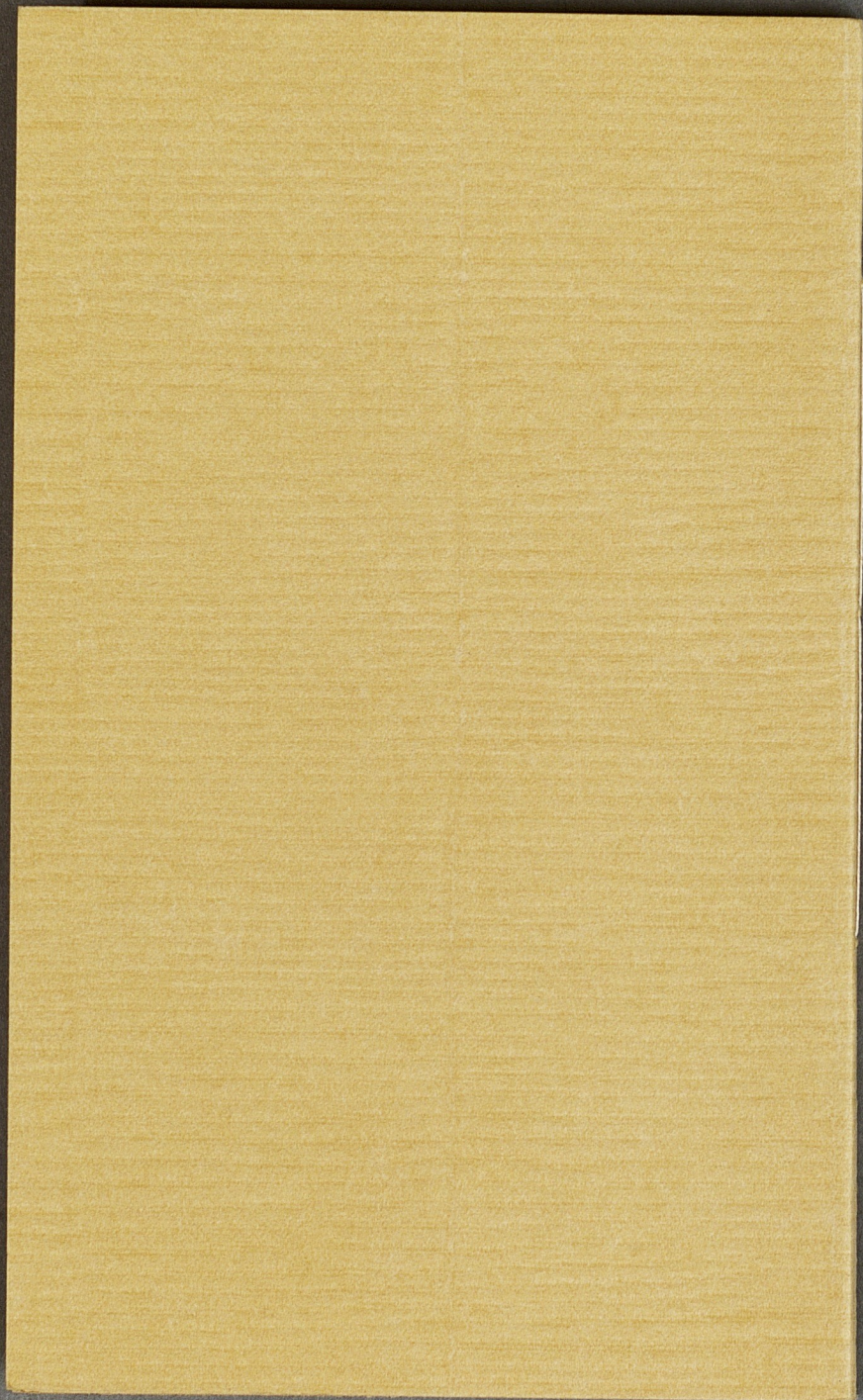
z) Kritik d. reinen Vernunft p. 647.

den är den *empiriska* eller mångfaldiga; den oändeliga är ursprungelig och föreställes såsom *en*. Den empiriska rymden, som altfå förutfätter den oändeliga, är den *upfyllda* a); i den allena kännes *substanzer* af och genom deras krafter, som antingen drifva dem dit (*attractio*) eller afhålla dem från inträngande däruti. (*repulsus* b). Af empiriska rymder upkomma väl allmänna begrepet om Rymder; men detta begrep bör icke förblandas med ursprungliga Rymds föreställningen, som är *ren åskådning*, icke begrep, och ligger til grund för alla ändeliga rymds föreställningar.

Med *Materia*, betraktad såsom *res universalis*, förstår jag materia generatim, och är icke annat än det, som, efter *Kants* mening, genom yttre åskådningsformen bestämmes, nämligen *Kropp*. Om denna *Materia* säger *Kant*, at den är oändeligen delbar, och faller i delar, af hvilka en hvar återigen är *materia* d ä delbar c). At denna Satsen grundar sig på *Quantitets Grundsatsen*, eller det så kallade *Åskådnings Axiomet*, är tydeligt d). *Leibnizens* *Monadologie* har *Kant* icke så aldeles förkastat; han säger, at den icke rätt blifvit fattad, och kallar den et riktigt *Platoniskt* begrep om verlden e).

a) Proleg. p. 61. b) Critik der Rein. Vernunft p. 321. c) Metaphys. Anfangs. der Natur. Visenf. p. 43. d) Crit. der reinen Vern. p. 202 seq. e) Metaphys. Anfangsgr. der Natur Visf. p. 51 seq.

www.books2ebooks.eu